

GULBIŲ ŽIEDAVIMAS PLASTIKINIAIS ŽIEDAIS LIETUVOJE

Julius MORKŪNAS, Ričardas PATAPAVIČIUS

Lietuvoje plastikiniai žiedais gulgės pradėtos ženklinti 1974 m. tuometinio Žuvinto rezervato direktoriaus Vytauto Nedzinsko iniciatyva. Alytaus, Marijampolės (tada Kapsuko), Varėnos ir Vilkaviškio rajonuose 1974–1983 m. tokiais žiedais buvo paženklintos 245 gulgės nebylės.

Pastaraisiais metais Lietuvoje plastikiniai žiedais ženklinamos gulgės nebylės ir gulgės giesmininkės. Pirmosios ženklinamos mėlynais kakliniais arba kojiniiais žiedais su keturis kartus žiedo perimetre pakartotu baltos spalvos kodu, kurį sudaro dvi raidės ir du po raidžių esantys skaitmenys (pvz., TU29).

Gulgės giesmininkės ženklinamos taip pat mėlynais kakliniais žiedais (paukščių buvo paženklinta ir kojiniiais plastikiniai žiedais, kurių spalva ir kodas tokie patys kaip ir kaklinio žiedo) su keturis kartus žiedo perimetre pakartotu baltos spalvos kodu, kurį sudaro skaitmuo, raidė ir dar du skaitmenys (pvz., 3E21).

Būtina turėti omenyje tai, kad dėl aplinkos poveikio baltos spalvos kodas šiuose žieduose po kurio laiko gali įgauti gelsvą arba vienokio ar kitokio atspalvio rudą spalvą. Be abejo, visi taip paženklinti paukščiai yra žieduojami ir standartiniais metaliniais žiedais.

Gulbių (ir žąsų) ženklėjimas kakliniais ir kojiniiais žiedais yra dažnai naudojamas visame pasaulyje. Mat pastebėti kojinių plastikinių žiedą ir perskaityti jo kodą

(įrašą) yra nepalyginamai lengviau negu perskaityti standartinio metalinio žiedo numerį. Dar lengviau ir dar iš didesnio atstumo (iki 500 metrų) su optiniais prietaisais galima perskaityti kaklinio žiedo kodą. Tokio žiedo kodą nuotraukoje galima nesunkiai perskaityti net tais atvejais, kai paukštis nufotografuotas skrendantis.

Kakliniai žiedai (jau nekalbant apie kojinius žiedus) šiems paukščiams netrukdo. Taip paženklintų gulbių (ir žąsų) elgesyje nestebima jokių pokyčių lyginant su nepaženklintais jų gėntainiais: jos normaliai maitinasi, poruojasi, peri, migruoja. Nestebima ir kokios nors neįprastos gėntainių reakcija į taip paženklintus individus. Kaklinis žiedas, paukščiui nuleidžiant ar pakeliant galvą, lengvai pasislenka, todėl po žiedo esančios plunksnos, kaip ir visos kitos kaklo plunksnos, yra suteptos jas nuo sušlapimo apsaugančiais riebalais.

Gulbių giesmininkių žiedavimas. Pirmos gulgės giesmininkės Lietuvoje sužieduotos 1978 m., o iki 2004 m. buvo sužieduoti tik 22 paukščiai. Dažniausiai tai buvo jaunikliai arba sužeisti, palieję ir rudenį laikui neišskridę paukščiai.

2008 m. buvo pradėtas sistemingas gulbių giesmininkių žiedavimas jas žieduojant ne tik standartiniais metaliniais, bet ir plastikiniais kakliniais (šimtas paukščių ir kojiniiais) žiedais. Lietuvoje iki šiol žieduotų (ir tų, kurios bus žieduojamos šiais ir kitais metais) gulbių gies-

Kakliniais žiedais Lietuvoje, Prienų rajone, Meškynų kaime, pažymėtos gulgės giesmininkės žiemojo Vokietijoje, Elbe, netoli Bitte, 2011-01-05 © Klaus Ludewigs

Gulbė giesmininkė, žieduota 2010-08-17 Skuodo r., Šauklių riedulyno tvenkinyje, 2011-01-25 nufotografuota rapsų lauke Vokietijoje, netoli Predöblsau, © Julius Morkūnas

mininkių žiedų kodai (įrašai) yra tokie: 7C00–7C99, 2H00–2H99, 3H00–3H99 ir 4H00–4H99.

Šio žiedavimo tikslas – išsiaiškinti šalyje perinčių gulbių giesmininkių žiemojimo vietas, sancaupų migracijos laikotarpyje ir šėrimosi vietas, jauniklių paplitimo ypatumus. Siekiama atsakyti į klausimus, kur apsigyvena (peri) Lietuvoje išaugę individai, ar jie grįžta į tas pačias vietas, kiek jauniklių lieka perėti Lietuvoje, kiek išgyvena ir pan.

Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas perinčioms gulbėms giesmininkėms ir jų jaunikliams ženklinti. Jau trejus metus (2008–2010) liepos–rugpjūčio mėnesiais šie paukščiai žieduojami žuvininkystės ūkių tvenkiniuose (Lietuvoje juose peri didžioji dauguma šių paukščių) ir kituose vandens telkiniuose. Tuo metu jaunikliai jau būna užtelėję iki tinkamo žiedavimui kakliniais žiedais dydžio, o dalis suaugėlių nepaskrenda (todėl juos lengviau sugauti), nes dar būna neataugusios iškritusios plaukiamosios plunksnos.

Žiemos metu yra žieduojamos giesmininkės, kurios būna kartu su gulbėmis nebylėmis ir lesa žmonių duodamus lesalus. Mat jos ne tokios baikščios kaip kitos jų gentainės, dėl to jas įmanoma nesunkiai sugauti. 2010 m. pavasarį Šilutės rajone patrankinėmis gaudyklėmis buvo sugauti ir kakliniais žiedais sužieduoti devyni migruojantys paukščiai.

2008–2010 m. gulbės giesmininkės žieduotos 17 vietų Ignalinos, Prienų, Raseinių, Skuodo, Šalčininkų, Šilutės, Tauragės, Telšių, Vilniaus ir Zarasų rajonuose.

Per tą laiką Lietuvoje sugauti ir apžieduoti 175 paukščiai: 2008 m. – 25 neskraidantys jaunikliai ir 1 suaugęs paukštis, 2009 m. – 35 neskraidantys jaunikliai iš 10 vadų, 3 perintys paukščiai, 7 besišeriantys ir 1 žiemojantis paukščiai, 2010 m. – 77 jaunikliai iš 25 vadų, po 7 besišeriančius ir perinčius gentainius, 3 žiemojantys ir 9 migruojantys paukščiai.

Nuo gulbių giesmininkių žiedavimo pradžios plastikiniai žiedais iki 2011 m. gegužės 1 d. buvo gauta tūkstantis pranešimų apie stebėtus Lietuvoje žieduotus individus. Jie buvo stebėti aštuoniose Europos valstybėse: Belgijoje, Danijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Olandijoje, Suomijoje, Vokietijoje ir, žinoma, Lietuvoje.

Iš gautų duomenų apie stebėtus paukščius jau galima pasakyti, kad didžioji lietuviškosios gulbių giesmininkių populiacijos dalis žiemoja Vokietijoje, gerkai mažiau Lenkijoje ir Olandijoje. Gaila, bet dėl nedaug aktyvių Lenkijos ornitologų gaunama mažai duomenų apie žiemojimą Lenkijoje pasiliekančius paukščius. Pavyzdžiui, pievose ir dirbamuose laukuose, šalia Oderio upės, skiriančios Vokietiją ir Lenkiją, gausiai žiemoja gulbės. Pagal gautų pranešimų skaičių, atrodo, kad Vokietijos pusėje lieka žiemojanti kur kas daugiau gulbių nei Lenkijoje. Iš tikrųjų abiejose upės pusėse žiemojančių paukščių skaičius yra labai panašus.

Toliausiai nuo žiedavimo vietos aptikta gulbė giesmininkė paženklinta žiedu 7C13 – Belgijoje, netoli Prancūzijos sienos, atstumas tarp žiedavimo ir aptikimo vietų – 1 404 km. Be to, gauti pranešimai apie jos stebėjimą net 5 valstybėse.

Daugiausia, 44 pranešimai, gauti apie 2008 m. žiedu 7C22 paženklintą jauniklį. Šis paukštis visas žiemos žiemojo tame pačiame Olandijos regione ir kasmet vis sugrįžo į tvenkinį Šalčininkų r., Baltojoje Vokėje, t. y. į ten pat, kur buvo žieduotas. Atstumas nuo žiedavimo vietos iki žiemojimo vietos yra apie 1 200 km.

Paiškėjo įdomi tendencija, jog gulbių giesmininkių antrų kalendorinių metų amžiaus jaunikliai po žiemojimo sugrįžę į gimtinę (šiuo atveju į Lietuvą) po kiek laiko dingsta visai vasarai. Vėliau, rudeninės migracijos metu, jie pasirodo Suomijoje, dar vėliau – Latvijoje. Galima daryti prielaidą, jog antrų kalendorinių metų ir vyresni paukščiai skrenda į Rusiją šertis, kur dėl didelių plotų ir labai mažo aktyvių stebėtojų skaičiaus tenai jų niekas nepastebi.

Visais metų laikais Lietuvoje galima aptikti gulbių giesmininkių, paženklintų kakliniais – mėlynais su baltai įrašytu kodu (kaip jau minėta, balta spalva gali įgauti gelsvą arba vienokio ar kitokio atspalvio rudą spalvą) arba geltonais su juodai įrašytu kodu – žiedais, žieduotų kitose Europos valstybėse.

Vien tik 2011 m. pavasarį Nemuno deltoje pavyko identifikuoti (perskaityti kodą) 13 Latvijoje žieduotų ir 2 Vokietijoje žieduotų gulbių giesmininkių kakli-

nus žiedus. Kitose šalies vietose buvo stebimi Lenkijoje kakliniais žiedais paženklinoti šios rūšies paukščiai.

Iki šiol duomenų apie užsienyje žieduotų gulbių giesmininkių perėjimą Lietuvoje neturime. Absoliuti dauguma jų stebėti migracijų laikotarpiais. Tiesa, Šalčininkų r., Baltosios Vokės tvenkiniuose, 2010 m. vasarą šėrėsi Lenkijoje žieduotas paukštis.

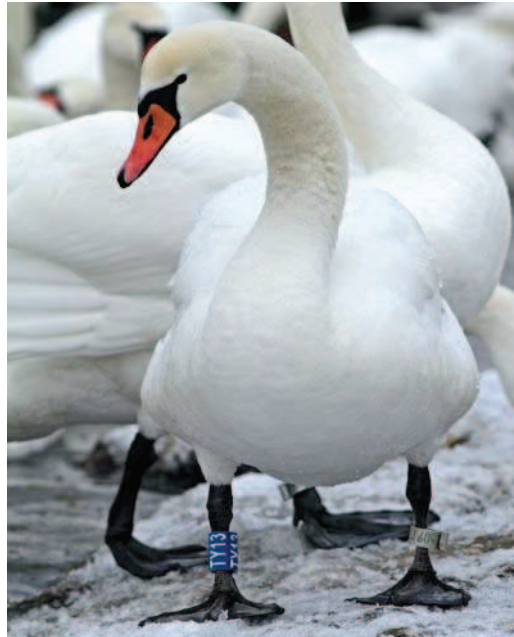
Gulbių nebylių žiedavimas. Gulbės nebylės plastikiniais žiedais Lietuvoje vėl pradėtos žieduoti 2010 m. Nuo 2010 m. šalyje šių gulbių žiedavimui naudotų (ir dar tebe naudojamų) kojinių žiedų kodai yra TU00–TU99, TY00–TY99, TC00–TC99, o kaklinių žiedų kodai – TM00–TM99 ir TP00–TP99.

Kojiniais žiedais žieduojamos tos gulbės nebylės, kurios lieka žiemoti Lietuvoje, taip pat tie paukščiai, kurie nevengia žmonių, peri jų kaimynystėje ir nesibodi vasaros metu lesti jų duodamo lesalo. Kodėl perinčios pusiau „naminės“ gulbės nebylės yra žieduojamos plastikiniais kojiniiais žiedais? Šios gulbės prisileidžia žmogų, todėl galima jų kojas apžiūrėti iš labai arti ir lengvai perskaityti kojinių žiedų kodus. Be to, šios gulbės, bent jau didžioji jų dalis, lieka žiemoti Lietuvoje. Dėl atšiaurių Lietuvos žiemų kakliniais žiedais jos nežieduojamos, nes žiedai gali apšalti ledu.

Iš 200 plastikiniais kojiniiais žiedais sužieduotų gulbių nebylių daugiausia jų buvo pastebėta tose pačiose žiemovietėse, kuriose ir buvo žieduotos (Kaune, Kėdainiuose ir Marijampolėje). Iš Vokietijos buvo gauti trys pranešimai apie gulbes nebyles, paženklintas šėrimosi metu Lietuvoje. Gulbės nebylės, paženklintos mėlynu kojiniu žiedu TU54, aptikimas Vengrijoje buvo pirmasis žinomas Lietuvoje žieduoto šios rūšies paukščio aptikimo toje valstybėje atvejis. Besišeriantis paukštis, patelė, vyresnis nei trečių kalendorinių metų, buvo žieduotas 2010 m. liepos 28 d. Šalčininkų r., Baltosios Vokės žuvininkystės tvenkiniuose, o 2011 m. sausio 30 d. pastebėtas javų lauke, Dombovar vietovėje (46°25'Š.pl., 18°8'R.ilg., Tolnos medė), Vengrijoje, už 1 020 km nuo žiedavimo vietos.

Kakliniais žiedais ženklinamos tos gulbės nebylės, kurios nėra prijaukintos ir netoleruoja žmonių kaimynystės. Tai žuvininkystės ūkių tvenkiniuose besišeriantys individai, toli nuo gyvenviečių ir sodybų esančiuose įvairiuose tvenkiniuose ar ežeruose perintys paukščiai ir jų jaunikliai. Manoma (žiedavimo duomenimis tai bus patvirtinta arba paneigta), kad šie paukščiai žiemai iš Lietuvos išskrenda.

Gulbių žiedavimui reikalinga pagalba. Kaip ir kasmet, gulbes planuojama žieduoti ir 2011 m. Bus žieduojami dar neskraidantys gulbių giesmininkių jaunikliai ir besišeriančios gulbės giesmininkės bei nebylės. Reikalinga savanorių pagalba, kurie galėtų padėti šiuos paukščius gaudyti ir žieduoti. Gulbės bus gaudomos ir žieduojamos įvairiose Lietuvos vietose (žuvininkystės tvenkiniuose ir natūraliuose vandens telkiniuose) nuo liepos 15 d. iki rugpjūčio 15 d. Visus, norinčius ir galinčius padėti, prašome registruotis el. paštu juliusmorkunas@gmail.com.

Gulbė nebylė, žieduota Danijoje žiedu J6047. Lietuvoje, Kaune, papildomai paženklinta lietuvišku plastikiniu žiedu TY13, 2011-01-31 © Julius Morkūnas

Apie bet kokių, bet kokiais žiedais paženklintų paukščių aptikimą Lietuvoje prašome pranešti Lietuvos paukščių žiedavimo centrui (el. p. zcentras@takas.lt, tel. (37) 205870). Apie Lietuvoje kakliniais žiedais žieduotų gulbių giesmininkių aptikimą prašome pranešti ir šių paukščių žiedavimo koordinatoriui Julijui Morkūnui el. p. juliusmorkunas@gmail.com.

Padėkos. Autoriai dėkoja UAB „Raseinių žuvininkystė“, UAB „Juodasis gandrai“, UAB „Birvėtos tvenkiniai“ ir Rimui Pakeriui už tikrai didelę pagalbą žieduojant šiuos paukščius. Taip pat nuoširdžiai dėkoja už pagalbą ir žieduojant, ir identifikuojant žieduotų gulbių žiedus Simui Aponavičiui, Krister Castren, Arūnui Čerkauskui, Dainiui Danielevičiui, Deiviui Deimantavičiui, Vytautui Eigirdui, Vytautui Jusiui, Vytautui Kaspučiui, Šarūnui Vainauskui, Mečislavui Kaulakiui, Simonui Minkevičiui, Ingridai Miškinytei, Taduui Naujokaičiui, Valentinui Pabrinkiui, Gediminui Petkui, Antanui Petraškai, Sauliui Rumbučiui, Gintautui Smilgevičiui, Jos Stratford, Mildai Šniaukštienei, Rasai Uznytei, Karoliui Vaitkui, Elzei Laužikaitėi, Vytautui Vaitkui, Kazimierui Morkūnui ir visiems kitiems, kurie daugiau ar mažiau prie to prisidėjo.